

Aija Tūna

Pašu skola pašu valdībā

Iespējamie darbības virzieni skolas
ilgtspējīgai attīstībai pašvaldībā

2011

Pašu skola pašu valdībā

Iespējamie darbības virzieni skolas
ilgtspējīgai attīstībai pašvaldībā

Kas ir skola kā daudzfunkcionāls centrs? Vieta, kur vienmēr ir kāds, kurš uzklausīs un palīdzēs; vieta, kur var apgūt jaunas zināšanas un attīstīt prasmes un iemaņas; vieta, kur kopīgi atpūsties; vieta, kur veidot savu, ģimenes, kopienas nākotni.
(Izvaltas pamatskola)

UDK 371(474.3)

Tu 460

Paldies par vērtīgo ieguldījumu darba tapšanā UNESCO LNK Izglītības sektora vadītājai *Baibai Moļņikai*, IZM Profesionālās izglītības un vispārējās izglītības departamenta direktora vietniecei *Inītai Juhņēvičiai*, IZM Politikas koordinācijas departamenta direktora vietniekam *Dmitrijam Kuļšam*, LM Ministra biroja vadītājai *Evijai Kūlai*, LU docentei *Dītai Nīmantei*, Latvijas Pašvaldību savienības padomniecēm *Silvijai Šīmfai*, *Olgai Kokānei* un *Sniedzei Sproģei*, Baltijas Sociālo zinātņu institūta pētniecei *Evijai Kļavei*.

Vislielākais paldies SFL iniciatīvas „Pārmaiņu iespēja skolām” komandai un ieviesējiem un visiem Latvijas skolu un pašvaldību cilvēkiem, kuri meklējuši jaunus ceļus radošas un ilgtspējīgas Latvijas skolas veidošanai un dalījušies savā pieredzē un ieteikumos.

Materiāls sagatavots ar UNESCO LNK atbalstu un apspriests Konsultatīvās padomes „Izglītība visiem” sanāksmē 2011. gada 12. oktobrī.

Publikācija sagatavota ar Sorosa fonda – Latvija finansiālu atbalstu. Par publikācijas saturu atbild tā autori, un tas nevar tikt uzskatīts par Sorosa fonda – Latvija viedokli.

© Aija Tūna, teksts, 2011

© Sorosa fonds – Latvija, 2011

Dizains un druka: Masterprint

Korektore: Antra Legzdiņa

ISBN 978-9934-8119-3-7

Saturs

Ievads	4
Starptautiskais konteksts un kopienu skolu pieejas skaidrojums	6
Latvijas konteksts un pārmaiņu nepieciešamība	9
1. Esošās situācijas izpratne kā izejas punkts sekmīgu intervencu īstenošanai	13
1.1. Vietējās sabiedrības vajadzību noskaidrošana.	13
1.2. Partnerību un sadarbības tīklu veidošana atstumtības mazināšanai.	14
2. Stratēģijas izstrāde pārmaiņu veikšanai	16
2.1. Skolas funkciju paplašināšana	16
2.2. Iniciatīvas ietekme uz skolas un pedagoga darba kvalitāti	17
3. Iespējamie darbības virzieni skolas funkciju paplašināšanai mūžizglītības un sociālās iekļaušanas sekmēšanai	20
3.1. Atbalsts vispusīgai personības attīstībai ikvienā vecumā	21
3.2. Atbalsts daudzveidīgu prasmju apgūšanai un pielietošanai	22
3.3. Atbalsts iekļaujošas, saliedētas, pilsoniski un sociāli aktīvas sabiedrības spēcīnāšanai	24
4. Ilgtspējīgas skolas modelis ilgtspējīgā kopienā	28
4.1. Skolu kā daudzfunkcionālu centru izveides un ilgtspējas nodrošināšanas faktori/indikatori.	28
4.2. Sadarbība vietējā un nacionālajā līmenī skolas kā vitāla pašvaldības elementa ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanā.	31
4.3. Jaunais skolas modelis.	33
Secinājumi un rekomendācijas	35
Noslēgums	37
Izmantotā literatūra	39

Ievads

Ilgtermiņīgas attīstības pamatideja ietver nepieciešamību nodrošināt līdzsvaru starp sabiedrības pašreizējo vajadzību apmierināšanu un rūpēm par nākamajām paaudzēm, ievērojot vides prasības, sekmējot dabas daudzveidības saglabāšanos, vairojot sociālo solidaritāti un nodrošinot iespēju vienlīdzību. Būtiski atcerēties, ka mūsdienu pasaulē vides, sociālie un ekonomiskie jautājumi ir savstarpēji cieši saistīti, un tie jārisina vienoti, neatrauti cits no cita. Kā norādīts stratēģijā „Latvija 2030”, ilgtermiņīgas modeļa ietvaros vienīgā iespēja veiksmīgi atbildēt uz globālajiem izaicinājumiem ir veidot tādu attīstības politiku, kur atrasts līdzsvars starp nepieciešamību veicināt ekonomisko izaugsmi, uzlabot ikviena sabiedrības locekļa dzīves kvalitāti, nodrošināt sociālo saliedētību un drošību, kā arī ekoloģisko vidi nākamajām paaudzēm.

Globālās attīstības tendenču ietekmē apvienojumā ar specifiskām norisēm Latvijā (piemēram, ekonomiskā krīze, administratīvi teritoriālā reforma, skolu tīkla optimizācija, skolu finansēšanas modeļa izmaiņas, demogrāfiskie procesi, strauji pieaugoša mobilitāte utt.) izglītības sistēma Latvijā saskārusies ar skarbiem izaicinājumiem un būtiskām pārmaiņām. Īpaši sāpīgs šādos apstākļos kļuvis jautājums par skaitliski nelielu, bet Latvijas sabiedrībai tradicionālo un tās tālākajai attīstībai būtisko lauku skolu likteni. Līdz ar to sabiedrībā nobriedusi ***nepieciešamība pārskatīt skolas kā tradicionāla un būtiska izglītības sistēmas elementa lomu un funkcijas*** mūsdienu apstākļos, ņemot vērā gan izaicinājumus, gan iespējas, ko piedāvā tehnoloģiju attīstība, globalizācija, ekoloģiskā un ilgtspējas principa aktualizēšanās un citi savstarpēji saistīti faktori.

Balstoties uz teorētiskām atziņām, starptautiskiem piemēriem un Latvijā konkrētu projektu ieviešanas laikā iegūtu pieredzi, iespējams saskatīt, atzīt un plašākā praksē iedzīvināt atziņu, ka tieši ***skola*** (izglītības iestāde) ***konkrētas pašvaldības ietvaros*** sekmīgi ***var kļūt par resursu un pakalpojumu sniegšanas vietu un koordinatoru*** izglītotas, ekonomiski un sociāli aktīvas, iekļaujošas sabiedrības attīstībai un atbalstam.

Kā liecina pētījumi un iegūtā pieredze, mūžizglītības princips kā atslēga indivīda vispusīgai attīstībai, nodarbinātībai, atstumtības mazināšanai, pilsoniskajai līdzdalībai visas dzīves garumā ***vissekmīgāk īstenojams vietējās sabiedrības līmenī***, racionāli un holistiski izmantojot esošos fiziskos un intelektuālos resursus. Jau 2004. gadā sabiedriskās politikas centra „Providus” veiktajā pētījumā par pašvaldības izglītības politiku tika izteikta atziņa, ka „*lai pamatotu konkrētas*

Starptautiskais konteksts un kopienu skolu pieejas skaidrojums

UNESCO rīcības plāns „Izglītība visiem” uzmanības centrā izvērta izglītības pieejamību un kvalitātes paaugstināšanu. Savukārt ANO dekādes „Izglītība ilgtspējīgai attīstībai” vīzija mudina veidot pasauli, kurā ar izglītības palīdzību ikvienam ir iespēja apgūt vērtības, uzvedību un dzīves veidu, kas nepieciešams ilgtspējīgai nākotnei un veiksmīgām sociālajām pārmaiņām. Saskaņā ar daudzveidīgiem pētījumiem un UNESCO uzstādījumu izglītība ilgtspējīgai attīstībai balstīta uz *starpdisciplināru un holistisku/veseluma pieeju*, tā uzsver vērtīborientāciju, nepieciešamību attīstīt kritisko domāšanu un problēmu risināšanas prasmes, izmantot daudzveidīgu metodiku, kas ņem vērā daudzveidīgas cilvēku vajadzības, tajā skaitā mācīšanās stilus, tā sekmē līdzdalību sabiedrības norisēs un lēmumu pieņemšanā, kā arī allaž ir maksimāli atbilstoša vietējai situācijai. Kopumā UNESCO uzsver, ka izglītība ilgtspējīgai attīstībai paver iespējas rast inovatīvus risinājumus ilgtspējas problēmām, kā vidē, tā sabiedrībā un ekonomikā.

Šajā kontekstā organiski iederas kopienas skolas ideja, kas definē kopienas skolu kā izglītības, sociālā atbalsta un vietējās kultūras centru. Kopienas izglītības un sociālā atbalsta centra idejas pirmsākumus saista ar 19. gadsimta beigām, kad sociālā reformatore Džeina Adamsa Čikāgā atklāja centru trūcīgu ģimeņu un imigrantu izcelsmes sievietēm, izveidojot pasaulē pirmo daudzfunkcionālo institūciju. Tās pamatā bija pieeja, ka sociālās problēmas jārisina holistiski, izstrādājot un ieviešot risinājumus visās problēmas skartajās jomās – ienākumu nodrošinājuma, izglītības, veselības un kultūras apguves jomās. Centrs īstenoja vairākas programmas; tur bija vakarskola, literārie un socializēšanās klubi, mākslas izstādes, etniskie klubi, bērnudārzs, medpunkts, juridisko konsultāciju kabinets utt.

Šī praktiskā pieredze iedvesmoja pedagogu un filozofu Džonu Djūiju, kurš radīja savu konceptu ‘izglītība demokrātijai’. 1902. gadā viņš nāca klajā ar aicinājumu veidot skolā bāzētus sociālos centrus, attiecinot uz skolām Adamsas aizsāktu holistisko sociālo pārmaiņu filozofiju un akcentējot, ka „...kopienas uzdevums ir nodrošināt ikvienam tās loceklim pilnvērtīgas attīstības iespējas”.

Tālāk šo ideju ASV skolās attīstīja pedagoģijas novators, itāļu imigrantu pēctecis Leonards Kovello, kura izpratnē skola bija gan vietējo sociālo problēmu risināšanas līdzeklis, gan vide, kur apgūt iemaņas, kas nepieciešamas demokrātiskas valsts pilsonim. Kovello bija viens no pirmajiem pedagogiem, kas praksē ieviesa skolēnu darbības projektus vietējās vides uzlabošanai, kā arī organizēja kopīgas interešu aizstāvības kampaņas. Tātad vēsturiski izveidojusies kopienas jeb apkaimes skola izglītības procesu skata kontekstā ar tā pilsoniskajiem, sociālās attīstības un labklājības faktoriem.

Dažādās izpausmēs skola kā vietējās sabiedrības centrs pastāvējusi un turpina darboties arī dažādās Eiropas valstīs un citviet pasaulē. ASV Kopienas skolu koalīcija akcentē, ka kopienas skola ir „*partnerība un vieta, kur satiekas pakalpojumi, atbalsts un iespējas, kas kopīgi vērstas uz skolēnu mācību rezultātu paaugstināšanos, ģimeņu spēcīnāšanu un veselīgākām kopienām*”. Līdz ar to kopienas skola ir institūcija, kas „*darbojas skolas ēkā, ir pieejama skolēniem, viņu vecākiem un ģimenes locekļiem un plašākai sabiedrībai pirms, pēc mācību procesa (stundām) un tā laikā septiņas dienas nedēļā visa gada laikā*”.

Kopienas skolas ietvaros notiek pieci galvenie darbību bloki: (1) kvalitatīvs mācību process, (2) jaunatnes iesaiste, (3) atbalsta sniegšana ģimenēm, (4) ģimeņu un plašākas sabiedrības līdzdalība, (5) kopienas attīstības veicināšana. Galvenās atšķirības starp parasto skolu un kopienas skolu ir:

- darbs kopīga mērķa sasniegšanai;
- atšķirīgi finansēšanas modeļi;
- darbinieku darbības modeļu (darba pienākumu) izmaiņas;
- radoša un cieņas pilna sadarbība ar jauniešiem, ģimenēm, citiem kopienas iedzīvotājiem, lai veidotu un pilnveidotu jaunā veida institūciju.

Piemēri no Austrālijas akcentē atziņu, ka efektīva integrācija ir daudzslāņaina un daudzdimensionāla, tāpēc tās ieviešanai nepieciešama sadarbība vairākos līmeņos, t.sk.,

- valdības politikas;
- pārvaldības;
- vadības/līderības;
- organizācijas kultūras un etosa;
- profesionāļu – praktiķu un komandas darba līmenī.

Integrētu pakalpojumu sniegšanai jānotiek ar mērķi nodrošināt vietējā sabiedrībā noskaidrotās personīgās, ģimenes un kopienas vajadzības, un tā var izpausties kā (1) vienas pieturas aģentūra (viss norisinās skolas telpās), (2) virtuāli integrēti pakalpojumi (ar vienotu koordinācijas centru) un (3) apvienotais modelis, kur daži pakalpojumi atrodas vienuviet, bet ar citiem ir virtuālas saiknes.

Savukārt Lielbritānijas pieredze, balstoties galvenokārt uz integrētu agrīnās bērnības (pirmsskolas) pakalpojumu sniegšanas pieredzi, parāda transformējošu kopienas attīstības modeli, kur cieši saistītas un cita citu spēcina trīs darbības:

- vecāku iesaistīšanās viņu pašu bērnu mācību un attīstības procesā;
- vecāku iesaistīšanās pieaugušo izglītības pasākumos;
- vecāku iesaistīšanās pakalpojumu veidošanā un sniegšanā citiem vecākiem.

Kā raksta M. Vellija, balstoties uz vecāku stiprajām pusēm, tiek likti pamati kopienas attīstībai, virzoties no savu bērnu labākas iepazīšanas uz sevis labāku iepazīšanu un tālāk – uz mācīšanos, kas ikvienu iesaista kopienas attīstībā un pilsoniskās līdzdalības izpausmēs. Līdzīga dinamika tika novērota arī Latvijā īstenoto „pārmaiņu skolu” projektu ietvaros.

aprobežoties ar tradicionālās vispārīzglītojošās dienas skolas funkciju veikšanu, nodrošināt un pierādīt mazās skolas pastāvēšanas nepieciešamību kļūst aizvien grūtāk.

Tieši tāpēc aktualizējies jautājums – paplašināt skolas lomu pašvaldības un valsts ilgtspējīgas attīstības kontekstā, lai virzītos uz vismaz divu Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā „Latvija 2030” norādīto jomu attīstību: ieguldījumi cilvēkkapitālā un paradigmas maiņa izglītībā. Kā norādīts stratēģijā, cilvēku skaitam samazinoties un sabiedrībai novecojot, būtiski ir nesamazināt cilvēkkapitāla bāzes vērtību un palielināt tā produktivitāti. Tādēļ nepieciešamas ilgtermiņa investīcijas cilvēkkapitālā, lai veicinātu visa potenciālā cilvēkresursa, tajā skaitā nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu līdzdalību darba tirgū, lai uzlabotu veselības, sociālās aprūpes un sociālās drošības, kā arī mūžizglītības sistēmu pakalpojumus. Latvijā esošie „pārmaiņu skolu” piemēri demonstrē spēcīgu skolu potenciālu kopienas saliedēšanā, stiprināšanā un attīstības sekmēšanā.

Savukārt paradigmas maiņa izglītībā nepieciešama, lai vairotu mūsu rīcībā esošo cilvēkkapitālu un pilnvērtīgi izmantotu citus, piemēram, kultūras, dabas vai ekonomisko kapitālus. Kvalitatīva, visa mūža garumā pieejama izglītība ir 21. gadsimta nepieciešamība, jo ražīgi strādāt var tikai izglītota un jaunradei atvērta sabiedrība. Lai nodrošinātu kvalitatīvu un pieejamu izglītību mūža garumā, stratēģija iesaka akcentēt uzmanību uz šādiem jautājumiem:

- izglītības pieejamība un pārmaiņas izglītības procesa organizācijā;
- skola kā sociālā tīklojuma centrs;
- kontekstuāla izglītība un skolotāja profesijas maiņa;
- e-skola un informācijas tehnoloģiju izmantošana;
- izglītošanās mūža garumā – no pirmsskolas līdz pieaugušo tālākizglītībai.

Visi šie aspekti iekļauti un apobēti esošajos skolu kā daudzfunkcionālu centru veidošanas piemēros, parādot esošos resursus, kā arī norādot uz esošajiem šķēršļiem likumiskajā ietvarā un normatīvajā bāzē.

Latvijas situācijā papildus argumentiem par integrētas pieejas un holistisku pakalpojumu priekšrocībām jāņem vērā arī demogrāfiskie un ģeogrāfiskie rādītāji. Gan ikvienai ģimenei un vietējai sabiedrībai, gan valstij kopumā ir nozīmīga ne vien *kvalitatīvas izglītības ieguves nodrošināšana* kopumā, bet arī šo iespēju pieejamība *maksimāli tuvu dzīvesvietai*, īpaši attiecībā uz pirmsskolas un jaunākā skolas vecuma bērniem. Šādu izglītības iespēju esamība/pieejamība vai tās trūkums var būt izšķirošais arguments ekonomiski aktīvu iedzīvotāju, īpaši jauno ģimeņu, dzīvesvietas izvēlei, līdz ar to ietekmējot Latvijas lauku attīstību vai turpmāku depopulāciju. Vispārīzglītojošās skolas ar skaitliski nelielu skolēnu

skaitu, kuru pastāvēšana vai slēgšana, saskaņojot ar IZM, ir pašvaldības kompetencē, krīzes situācijā kļūst par iespēju, kas ļauj atrast jaunus, progresīvus risinājumus, kuri iziet ārpus izglītības nozares kompetences, tāpēc prasa koordinētu lēmumu pieņemšanu, līdzekļu sadali un izmantošanu, kā arī iesaistīto cilvēku profesionālo pilnveidi un attieksmes maiņu. Paplašinot skolas, īpaši nelielas lauku skolas funkciju loku, un piedāvājot tās ietvaros iespējas visu vecumu un interešu vietējās kopienas iedzīvotājiem, tiek sekmēta veseluma pieeja kopienas attīstībai, personības attīstība un likti pamati pilsoniskās līdzdalības prasmēm un attieksmēm. Vienlaikus skola tiek pilnvērtīgāk izmantota kā fizisks un intelektuāls resurss, un no pašvaldības nastas un apgrūtinājuma tā kļūst par ekonomiski izdevīgāku un sociāli nozīmīgāku vienību, kas ietekmē ekonomiskās aktivitātes, sociālās saskaņas un pilsoniskās līdzdalības attīstību, līdz ar to uzlabo iedzīvotāju dzīves kvalitāti.

Spriežot pēc BISS veiktā pētījuma datiem, izglītības, nodarbinātības un sociālās politikas speciālistu viedoklis par **mazo lauku skolu darbības paplašināšanu**, līdzās formālās izglītības funkcijai uzņemoties arī plašāku mūžizglītības principa sekmēšanu, sociālā atbalsta sniegšanu u.c., kopumā ir pozitīvs. Arī pedagogi, kas iesaistījušies pieaugušo izglītības un interešu izglītības pasākumos un citās aktivitātēs, atzīst, ka jaunā pieredze palīdz viņiem labāk veikt savu tiešo darbu, jo uzlabojas kontakts ar skolēniem un viņu ģimenēm, kā arī izpratne par atšķirīgām mācīšanās vajadzībām, taču vienlaikus norāda uz nepietiekamu sagatavotību jauno darbību veikšanai.

Esošajā polemikā par un pret mazo skolu pastāvēšanu mazo skolu aizstāvju skatījumā, kā apkopojis M. Grīviņš rakstā „Maza, maza, bet varena”, mazā skola ir „*kopienas centrs, kurā norisinās visa intelektuālā dzīve, kas vieno un uztur kopieni, kurā norisinās informācijas aprīte, kas ir galvenais darba devējs, u.t.t. Attiecīgi mazo skolu nozīme nav novērtējama tikai no finansējuma un sekmju perspektīvas. Šāda skola drīzāk ir faktors, kas nosaka, ka kāda kopiena pastāv un, likvidējot skolu, tiks likvidēta arī kopiena*”. Līdzīgas atziņas pārliecinoši pauda arī „Pārmaiņu skolu” iniciatīvā iesaistīto skolu pārstāvji:

Laikā, kad samazinās skolēnu skaits, lauku skolai ir grūti izdzīvot, tāpēc arī skolai jāmainās. Jāpiedāvā aktivitātes, kuras aptver plašāku cilvēku loku un pēc satura ir tādas, kuras ir nepieciešamas vietējai sabiedrībai, vietējās kopienas attīstībai. Tas nozīmē, ka skolai jābūt par daudzfunkcionālu centru.

(Grāveru pamatskola)

Skola, mūsaprāt, ir gaismai, radošumam un sadarbībai atvērta vide, kurā droši var ienākt ikviens mācīties, mācīt un sadarboties gribošs cilvēks neatkarīgi no vecuma, tautības vai mantiskā stāvokļa. Šodien Latvijas lauku skolai ir jābūt tādai, kas ne tikai sniedz zināšanas noteiktu vecumu skolēniem, bet palīdz dzīvot, māca sadarboties paaudzēm, rosina nebūt vienaldzīgiem un palīdzēt cits citam, iedvesmo radīt un īstenot idejas, sniedz pamudinājumu pašattīstībai un izaugsmei.

(Makašānu mākslas skola)

Ar skolas kā daudzfunkcionāla vietējās sabiedrības centra attīstību saistās arī **pedagogu darba kvalitātes uzlabošanās potenciāls**. Kā liecina intervijas ar „pārmaiņu skolu” dalībniekiem, pedagogu iesaistīšanās jauna veida attiecībās ar savu skolēnu vecākiem un citiem apkārtējās sabiedrības locekļiem (kopā mācoties, iepazīstinot ar saviem vaļaspriekiem, piedaloties kopīgos kultūras, sporta un pilsoniskās līdzdalības pasākumos utt.), sekmē attiecību kvalitāti un spēcina saikni starp skolu un ģimeni, kā arī paver plašākas iespējas skolotāja personības attīstībai un nodarbinātībai. Vienlaikus skolotāja kā atvērtas un daudzpusīgas personības iesaistīšanās partnerattiecībās ar skolēniem, skolotāja interese par mūsdienu sabiedrībā notiekošajiem procesiem, gatavība un prasme uz klausīt skolēnus, ar viņu palīdzību iegūt jaunu informāciju un prasmes (piemēram, informācijas tehnoloģijās utt.), rada platformu saziņai, uzlabo tās kvalitāti, sekmē sadarbību un rezultātā pozitīvi ietekmē skolēnu mācību darba norisi un rezultātus un personības attīstību kopumā.

Taču līdztekus sabiedrības vajadzībām un skolotāju gatavībai uzņemties jaunu funkciju veikšanu ir **jautājums par likumisko ietvaru un administratīvo sistēmu**: cik lielā mērā esošā likumdošana un citi normatīvie dokumenti, t.sk., skolotāja kvalifikācija, darba apraksts, slodzes aprēķins utt., sekmē vai traucē daudzpusīgu skolotāja darbību gan skolā, gan ārpus tās. Samazinoties skolēnu skaitam, aizvien aktualizējas jautājums par iespēju strādāt vairākās netālu esošās skolās, mācīt vairākus mācību priekšmetus, strādāt apvienotajās klasēs. Atkarībā no tā, kā skolotājs uztver šādu situāciju – *kā iespēju* paplašināt savas darbības portfolio vai nepatīkamu *problēmu, sarežģījumu* – var mainīties skolotāja attiecības ar skolēniem un arī darba kvalitāte kopumā.

1. Esošās situācijas izpratne kā izejas punkts sekmīgu intervenču īstenošanai

Kā atklājās intervijās un diskusijās, tikai dažas pašvaldības skolu saskatījušas kā resursu vietējās kopienas attīstībai un kā pašvaldības virzītājspēku. Pēc dalības SFL iniciatīvā „Pārmaiņu iespēja skolām” Gulbenes novada domes priekšsēdētājs Arnis Šķēls secina:

Ja skola kļūst par daudzfunkcionālu centru, tā top nepieciešama vietējai sabiedrībai. Turklāt palielinoties mazo lauku skolu savstarpējai konkurencei, jebkurai pašvaldībai būs jāpieņem lēmums slēgt vai saglabāt mazu skolu, un pozitīvs lēmums tiks pieņemts tikai tad, ja skola apliecinās, ka ir nepieciešama sabiedrībai, apmierinot dažādas vietējās kopienas vajadzības.

Jekabpils novada domes priekšsēdētājs Edvīns Meņķis atzīst, ka Dunavas pamatskolas iesaistīšanās SFL iniciatīvā, bija impulss sabiedrībai atvērties un noticēt iespējai, ka vietējā kopiena var attīstīties.

Ja arī mazā skoliņa tiks slēgta kā formālās izglītības iestāde, sabiedrība zinās, ka izglītības piedāvājums nepazudīs un attīstības iespējas saglabāsies.

1.1. Vietējās sabiedrības vajadzību noskaidrošana

Kā jau iepriekš norādīts, noderīgs izejas punkts lēmumam par skolas funkciju paplašināšanu, līdz ar to – tās pastāvēšanu vai slēgšanu, ir **vietējās kopienas vajadzību noskaidrošana un īstenošana**. Iegūtā informācija liecina, ka sabiedrībā joprojām dominē uzskats par skolu kā noslēgtu, šauri specializētu iestādi, kas saistīta tikai ar „skolēniem” un „mācīšanos”, ko „beidz” un dodas „dzīvē”, skolā labākajā gadījumā iegriežoties tikai svētku reizēs vai tad, kad uz to jāpalaiž pašu bērni. Jaunais daudzfunkcionālās skolas modelis paredz, ka skola piedāvā daudzveidīgus pakalpojumus, kas vērsti uz visiem vietējās sabiedrības iedzīvotājiem, pie tam nevis sadalot tradicionālās „mērķauditorijās” (bērni dažādās vecuma grupās, sievietes, jaunieši, bezdarbnieki utt.), bet apvienojot cilvēkus pēc interesēm, sagatavotības līmeņa, ērta nodarbību apmeklēšanas laika utt., sekmējot savstarpēju neformālu tīklošanos, pieredzes apmaiņu, palīdzību.

Skolā pieejamais aktivitāšu piedāvājums vairs nav tikai tas, „ko var piedāvāt skola”, bet tas, kas „nepieciešams vai interesē vietējos cilvēkus”. Šis ir būtisks pavērsiens uz vajadzības balstītu darba plānošanu, kas prasa nodrošināt skolas kā fiziska resursa pieejamību ārpus tradicionālā darba laika un līdzekļu piesaisti papildu darbinieku algošanai un saimniecisko izdevumu (elektrība, telpu uzkopšana, dežurants, koordinators, nodarbību vadītājs utt.) apmaksai. Lai nodrošinātu šādas skolas darbības, būtiska ir pašvaldības loma un tās sadarbība ar visiem vietējiem esošajiem (tradicionālajiem) un potenciālajiem (līdz šim mazāk izmantotajiem) partneriem, t.i., jebkādam vietējās sabiedrības interešu grupām, visu sektoru/nozaru pakļautībā esošajām institūcijām, biedrībām utt. Kā izteicās Latvijas Pašvaldību savienības padomniece veselības un sociālos jautājumos Silvija Šimfa, „*pašvaldībai jābūt kopienai ar savu sirdi un kopīgu darbību. Nedrīkst ļaut cilvēkiem panīkt garā un pierast pie pazeminātas dzīves kvalitātes. Ja tas notiks, būs grūti mainīties arī tad, kad radīsies jaunas darba iespējas.*”

BISS veiktais pētījums, kā arī diskusiju grupas ES projektu ietvaros uzrādīja abpusēju attālinātību starp skolu un citām vietējās sabiedrības grupām, tai skaitā uzņēmējiem un nevalstisko sektoru, kas arī ļoti bieži nesaskata skolā partneri pilsoniskās sabiedrības iniciatīvu īstenošanai. Savukārt skola bieži vien iesaistīšanos vietējās sabiedrības norisēs uztver kā papildus pienākumu vai vienreizēju pasākumu, kas var radīt papildus sarežģījumus, izdevumus vai riskus.

1.2. Partnerību un sadarbības tīklu veidošana atstumtības mazināšanai

2009.–2010. gadā Latvijā kā sistēmisks nacionāla mēroga projekts tika īstenota SFL iniciatīva „Pārmaiņu iespēja skolām”, kurā piedalījās 53 skolas no 41 Latvijas novada. Iniciatīvas ietvaros tika meklēti modeļi, kā Latvijas lauku un mazpilsētu skolas var paplašināt savu darbību, lai kļūtu par daudzfunkcionāliem centriem, kuru darbība ir vērsta uz iedzīvotāju izglītības, kultūras un sociālo vajadzību apmierināšanu, gan reaģējot uz krīzes situāciju valstī, gan nodrošinot kopienas tālāko attīstību.

Kā nozīmīgs aspekts jāakcentē tas, ka, **mērķtiecīgi paplašinot skolas sadarbības partneru loku**, tai skaitā veidojot jauna veida attiecības ar pašvaldībām, skolas kļūst par koordinējošo punktu informācijas aprītē, finanšu resursu un cilvēkresursu darbības koordinēšanā, pakalpojumu sniegšanā, saturīgā brīvā laika pavadīšanā un pilsonisko aktivitāšu īstenošanā.

1. shēma. Skolas sadarbības partneri

Avots: krājums „Skola atver durvis”, SFL, 2010

Gan Latvijā, gan citviet pasaulē iegūtā pieredze liecina, ka, paplašinot funkcijas un piedāvājumu, skolas var sniegt nozīmīgu ieguldījumu vietējās sabiedrības saskaņas sekmēšanā un **iedzīvotāju atstumtības mazināšanā**:

- **ekonomiskā atstumtība** (piem., uzlabojot izglītības pieejamību un rezultātus mazaizsargātajām grupām, veicinot prasmes, kas paaugstina nodarbinātības potenciālu utt.);
- **atstumtība no sociālajiem pakalpojumiem** (nodrošinot jaunus pakalpojumu veidus vietējās kopienas ietvaros, t.sk., izglītības iespējas personības attīstībai, juridisko, sociālo, praktisko pakalpojumu pieejamība tuvu dzīvesvietai utt.);
- **atstumtība no līdzdalības**, t.sk., sociālās un pilsoniskās līdzdalības (iespēju radīšana tikties un sadarboties, iesaistīties īpašām iedzīvotāju grupām un cilvēkiem, kas parasti palikuši malā – caur izglītības, kultūras u.c. aktivitātēm; no pasīvas uz aktīvu līdzdalību utt.).

Kā atzina reģionālo diskusiju dalībnieki un intervētie eksperti, būtiski ir raudzīties uz skolu un tajā notiekošo ne tikai kā uz izglītības jautājumu, bet kā uz nozīmīgu attīstības jautājumu, veidojot saiknes un sinerģijas starp dažādu nozaru un dažādu projektu ietvaros veicamajiem pasākumiem.

2. Stratēģijas izstrāde pārmaiņu veikšanai

Izmantojot skolu kā kopienā esošo, bet bieži vien sadrumstaloto un izkaisīto resursu koncentrācijas un koordinācijas vietu, izglītības iestādei tiek dota jauna dzīvība kā daudzfunkcionālam kopienas mūžizglītības un profesionālas apmācības, kultūras, sociālā atbalsta centram. Tas ir inovatīvs šķietami bezcerīgas skolas saglabāšanas princips, kā arī resursu koncentrācijas princips, pārvarot resoru/nozaru norobežošanas vietējā mērogā. No inovāciju klasifikācijas viedokļa tā ir gan organizatoriska inovācija, jo piedāvā jaunus risinājumus vai uzlabojumus izglītības iestādes darba, t.sk., mācību procesa un cilvēkresursu izmantošanas organizēšanā, gan sociāla/sistēmiska inovācija, jo tiek izmantoti jauni risinājumi un būtiski uzlabojumi sociālajā vidē, kurā norit izglītības process plašākas sabiedrības attīstības kontekstā. Līdz ar to skolas sekmē zināšanu sabiedrības veidošanos, jo to mērķauditorija ir ne tikai skolēni, bet arī viņu vecāki un citi vietējās sabiedrības pārstāvji.

Šāda veida inovatīvu pārmaiņu īstenošanai nepieciešama stratēģiska pieeja, kas iziet ārpus tradicionālā darba apjoma un formām. Kā atklāja BISS veiktais pētījums, SFL iniciatīvas projektu īstenošanai (*skolu un pašvaldību stratēģiju pamatā*) ir bijuši šādi aspekti:

- maksimāla skolas esošo resursu, īpaši cilvēkresursu, izmantošana;
- vietējās kopienas izglītības, kultūras un sociālo vajadzību izpratne un atbilstošas intervences iniciēšana;
- tīklu veidošana starp skolu, vecākiem un vietējo kopienu, kur vecāki bieži vien ir medijs starp skolu un vietējiem iedzīvotājiem;
- sistēmiska un stratēģiska skatījuma veidošana par skolas lomu vietējā kopienā, skolas iespējām un potenciālu.

2.1. Skolas funkciju paplašināšana

Paplašinot skolas, īpaši nelielas lauku skolas funkciju loku un piedāvājot tās ietvaros iespējas visu vecumu un interešu vietējās kopienas iedzīvotājiem, tiek sekmēta veseluma pieeja kopienas attīstībai un likti pamati pilsoniskās līdzdalības prasmēm un attieksmēm. Vienlaikus skola tiek pilnvērtīgāk izmantota kā fizisks un intelektuāls resurss, un no pašvaldības „nastas” tā kļūst par ekonomiski izdevīgāku un sociāli nozīmīgāku vienību – tas ietekmē ekonomiskās aktivitātes, sociālās integrācijas un pilsoniskās līdzdalības attīstību, līdz ar to uzlabo iedzīvotāju dzīves kvalitāti.

Skolas lomas un funkciju maiņas procesā ir būtiski spēcīnāt ideju par kopveseluma pieeju, jo daudzveidīgas ir arī vietējās sabiedrības iedzīvotāju vajadzības. Kā liecina SFL iniciatīvas laikā iegūtā pieredze, vairumā gadījumu skolas īsteno daudzveidīgas darbības, raugoties gan uz cilvēku, gan vietējo sabiedrību kā veselumu, nesadalot resoru atbildības, budžeta rindiņu vai demogrāfisko rādītāju fragmentos. Tomēr izkristalizējas **galvenie darbības virzieni**, par kuriem detalizētu informāciju iespējams iegūt iniciatīvas pieredzes krājumā „Skola atver durvis”, kas pieejams arī elektroniski (<http://parmainuskolas.lv/2011/04/pieejams-parmainu-skolu-pieredzes-krajums/>):

- atbalsts bērniem no dzimšanas brīža līdz oficiālo skolas gaitu sākšanai, t.sk., atbalsts vecākiem, ģimenēm, iedrošinājums visiem mācīties, attīstīties un nepazaudēt tik nozīmīgos pirmos bērna dzīves gadus;
- atbalsts vispusīgai personības attīstībai, t.sk., interešu izglītība bērniem, brīvā laika nodarbes jauniešiem un pieaugušajiem utt. – arī kopā dažādām vecumgrupām;
- atbalsts (un iedrošinājums) sociālo tīklu veidošanai un pilsoniskās līdzdalības prasmju un attieksmju veidošanai, t.sk., skola kā vieta biedrību darbībai vai atbalsts dibināšanai, iedzīvotāju forumu organizēšanai, stratēģiskai plānošanai, akciju rīkošanai utt.;
- atbalsts nodarbinātības potenciāla un prasmju pilnveidošanai, t.sk., kursu organizēšana, uzņēmējdarbības sekmēšana, konsultācijas utt.;
- sociālā un praktiskā atbalsta sniegšana ar īpašu akcentu uz mazaizsargātajām grupām, t.sk., krīzes centra izveidošana, veļas mazgātavas vai dušas ierīkošana, labdarības akciju organizēšana utt.

2.2. Iniciatīvas ietekme uz skolas un pedagoga darba kvalitāti

Paturot prātā, ka skolas galvenā funkcija ir kvalitatīvas izglītības nodrošināšana, svarīgs novērojums, ka, iesaistoties daudzveidīgākās norisēs un spēcīnot saknes ar vietējo kopienu, vienlaikus notikusi arī **pedagoga darba kvalitātes paaugstināšanās un personības pilnveidošanās**. Iesaistoties dažādu vietējo norišu plānošanas, organizēšanas un īstenošanas pasākumos, strādājot ar daudzveidīgām auditorijām (t.sk., pieaugušajiem) un paplašinot savu piedāvājumu klāstu ārpus mācību priekšmeta (interesu izglītības pulciņu vadīšana bērniem un pieaugušajiem, līdzdalība šādos pasākumos kā dalībniekam utt.), pedagogs pilnveido sevi kā vispusīgu personību un profesionāli, kas, savukārt, pozitīvi ietekmē viņa saskarsmi un sadarbību gan ar skolēniem, gan viņu vecākiem/ģimenes locekļiem, gan plašāku sabiedrību.

Dažādojot darbības un līdzdalības formas, pedagogs attīsta arī pozitīvu attieksmi pret uzņēmējdarbību un uzņēmējdarbības prasmes, uzlabo savu nodarbinātības potenciālu un iegūst papildus iespējas, kā uzlabot savu finansiālo labklājību.

Pozitīvi mainās un palielinās arī pedagoga saikne ar vietējo sabiedrību, līdzdalības prasmes, sadarbība ar pašpārvaldes lēmējvaras un izpildvaras pārstāvjiem.

Kopumā ņemot, skolotāja profesionālās meistarības paaugstināšana kvalitatīvu partnerattiecību veidošanai ar skolēnu, kā arī skolas kā daudzfunkcionāla vietējās kopienas centra izveide sniedz labumu vismaz trīs aspektos:

- izglītības, t.sk., mūžizglītības iespēju pieejamība tuvu dzīvesvietai;
- izglītības kvalitātes – pedagoga darba kvalitātes un skolēnu sasniegumu līmeņa paaugstināšana;
- kopienas sajūtas spēcīgāšana; Latvijas lauku apvidu apdzīvotības un attīstības veicināšana.

Jauno funkciju ieviešana un skolas lomas maiņa vietējā sabiedrībā saistīta ar būtiskām izmaiņām skolas darbībā, sistēmas pārkarātošanu, jaunu iespēju meklēšanu, darbības paplašināšanu un diversificēšanu. Kā liecināja SFL iniciatīvas dalībnieku vērtējumi, pārmaiņas nenotiek viegli, un **grūtībām, ar ko skolas saskaras pārmaiņu procesā**, ir gan objektīvi, gan subjektīvi iemesli. Lielā mērā pārmaiņas saistītas arī ar skolas darbinieku (gan skolotāju, gan administrācijas un tehniskā personāla) ieradumu maiņu. Iniciatīvas īstenošanās gaitā izkristalizējās, ka **sekmīgas pārmaiņas saistītas ar zināmiem priekšnoteikumiem**, t.sk.,

- skolas darbinieku mērķi saskan ar skolas mērķiem mainīties;

Mūsu mērķis ir veidot skolu kā daudzfunkcionālu centru – mācības, pasākumi, sacensības, tikšanās, diskusijas, forumi, izstādes, lekcijas, nodarbības, semināri, koncerti, izrādes; vadošā loma skolai kā izglītības, kultūras un sabiedrības centram, jo kopā varam vairāk! (Allažu pamatskola)

Skola mainās no mācību iestādes skolēniem uz brīvā laika pavadīšanas un interešu izglītības ieguves vietu visu paaudžu iedzīvotājiem, protams, saglabājot pamatizglītības funkcijas. Bez skolas jebkura vieta ar laiku iznīkst, zaudē jauno paaudzi. Pagasts zaudē kultūras un izglītības attīstības iespējas. (Drustu pamatskola)

- skolas darbiniekiem ir nodrošinātas iespējas nezaudēt, bet izmantot un paplašināt esošās profesionālās zināšanas un prasmes, kā arī papildus apgūt un likt lietā jaunajiem apstākļiem piemērotas zināšanas un prasmes;

Projekta komanda vienbalsīgi atzīst, ka „mācās mācot”, ka paši arvien pilnveido savas zināšanas, vienlaicīgi tās sniedzot savu pulciņu dalībniekiem. (Stelpes pamatskola)

Mācījāmie pieņemt otru cilvēku tādu, kāds viņš ir, kā personība. (Asares pamatskola)

Daudz jāmācās bija pašiem, lai strādātu ar citādi domājošiem, sociāli kūtrajiem un cilvēkiem, kuriem ir attīstības traucējumi. (Allažu pamatskola)

Iemācījāmie strādāt komandā, ejot uz vienu mērķi. (Izvaltas pamatskola)

- skolas darbinieki ir iesaistīti un jūtas piederīgi skolas jaunajās aktivitātēs.

Uzdrošināties mainīties, atvērties, ļauties pārmaiņām, atklāt savus talantus, nākt kopā un darboties kopā – tā ir mūsu labā un popularizējamā pieredze! (Stelpes pamatskola)

Mūsu atziņa – tikai darbojoties cilvēks dzīvo pilnvērtīgu dzīvi, jūtas atzīts un vajadzīgs. Tikai šādā projektā var savest kopā dažādu sociālo, intelektuālo un kulturālo ļaužu grupas – kopīgi uzvedumi bērniem, skolēniem, vecākiem, vecvecākiem un skolotājiem. (Drustu pamatskola)

3. Iespējamie darbības virzieni skolas funkciju paplašināšanai mūžizglītības un sociālās iekļaušanas sekmēšanai

Apvienojot iniciatīvas „Pārmaiņu iespēja skolām” pieredzi ar viedokļiem, kas tika apkopoti starptautiskās nedēļas „Izglītība visiem” diskusiju laikā un jau pieminētajos ES finansētajos projektos sociālās atstumtības mazināšanai un vietējās sabiedrības aktivitātes sekmēšanai, izkristalizējušies *trīs iespējamie darbības virzieni skolas kā formālās izglītības iestādes darbības paplašināšanā*, tai kļūstot par resursu centru un koordinējošo institūciju savā pašvaldībā esošo resursu mērķtiecīgai izmantošanai un attīstībai:

- *atbalsts vispusīgai personas attīstībai ikvienā vecumā* – skolas loma mūžizglītības principa iedzīvināšanai pašvaldībā visā cilvēka mūža garumā (t.sk., agrīnās bērnības posmā);
- *atbalsts daudzveidīgu prasmju apgūšanā un pielietošanā*, kas nostiprina saiknes starp akadēmisko izglītību un praksi, vairo nodarbinātības potenciālu un veicina zināšanu ekonomikas attīstību;
- *atbalsts iekļaujošas, saliedētas, pilsoniski un sociāli aktīvas sabiedrības spēcīnāšanai* – skola kā kopienas tikšanās un praktisku pakalpojumu saņemšanas vieta.

Piemēri apliecina, ka *nav strikti nošķirtas robežas starp nosacīti izdalītajiem darbības virzieniem*, jo īpaši 2. un 3. darbības jomu; bieži vien interešu izglītības pasākumi, kas notiek drošā, labvēlīgā gaisotnē, kalpo kā vislabākā motivācijas programma, kas iedrošina cilvēkus pievērsties savas dzīves sakārtošanai, atgriezties darba tirgū un līdz ar to celt savu labklājības līmeni. Interešu izglītības ietvaros apgūtās prasmes var būt par pamatu uzņēmējdarbības uzsākšanai vai darba vietas atrašanai. Līdzīgi elastīga ir arī šķirtne starp 1. un 2. vai arī 3. darbības jomu, īpaši attiecībā uz ģimenēm ar maziem bērniem. Radot iespējas izmantot pirmsskolas izglītības pakalpojumus (t.sk., arī nepilnas dienas programmas) vecākiem, jo īpaši māmiņām, paveras iespējas mācīties vai arī iesaistīties algota darba veikšanā.

Kā caurviju nosacījumu visu šo darbības virzienu īstenošanā pētījums, kā arī diskusijas uzrādīja nepieciešamību veicināt sadarbību un sniegt atbalstu iekļaujošas sabiedrības attīstīšanai pašvaldības ietvaros. Vienlaikus izglītība visās pakāpēs, formās un visa mūža garumā jāskata kompleksi, koordinējot resursus un mazinot nozaru un institucionālās barjeras gan IZM ietvaros, gan valstī kopumā. Tomēr turpmākās rīcības plāna izstrādei lietderīgi ir apskatīt pieredzi un ieteikumus katrā jomā atsevišķi.

Šādas iespējas saskatīja arī pašvaldību un skolu reģionālo diskusiju dalībnieki. Kā atzina Talsu diskusijas dalībnieki, ģimene ir jāpozicionē kā novada svarīgākā bagātība, aktualizējot vērtībizglītības jautājumus ģimenēs, skolā, sabiedrībā, kā arī sniedzot ģimenēm daudzveidīgu, uz bērna attīstību, veselīgu dzīvesveidu veicinošu un harmonisku attīstību virzītu palīdzību.

Iespējas resursu saglabāšanā un efektīvā izmantošanā vietējās sabiedrības attīstības veicināšanai atrodamas arī tajos gadījumos, kad skola pārtraukusi veikt formālās izglītības funkcijas. Tā no 2009. gada 9. novembra Dagdas novada Bērziņu pagasta Porečjes ciema iedzīvotājiem Upmalas pamatskolas vietā ir savs Brīvā laika pavadīšanas centrs „Upmala”, kur pagasta bērni un jaunieši, kā arī viņu vecāki var iesaistīties dažāda veida aktivitātēs, jo skola vienmēr ir bijusi tā iestāde, kur virmoja dzīvību. Projekta ietvaros piedāvājums bija plašs, un tas balstījās uz vietējo iedzīvotāju interešu un vajadzību izpēti. Notika interešu izglītības pulciņu nodarbības bērniem un jauniešiem (sports, novadpētniecība), darbojās publiskā interneta pieejas punkts; visiem pieaugušajiem bija iespēja apgūt tālākizglītības programmas – datoru kursus un angļu valodu bez priekšzināšanām; ģimenēm ar bērniem bija pieejamas psihologa un logopēda konsultācijas, bērnu rotaļu istaba. Pēc projekta beigām pašvaldība atradusi veidus, kā saglabāt vismaz daļu darbību.

3.2. Atbalsts daudzveidīgu prasmju apgūšanai un pielietošanai

Pašvaldībām, kā arī citām vietējās sabiedrības institūcijām ir svarīgi **saskatīt un izmantot skolas potenciālu daudzveidīgai interešu izglītībai un personības attīstībai visos vecumos**. Šī aspekta īstenošana saistīta ar pieaugušo izglītības statusa un nozīmes aktualizēšanu un iekļaušanu izpratnē par izglītības sistēmu Latvijā. Koordinējot līdzekļus un darbības, kas vērstas uz mūzikas, mākslas, teātra, tautas daiļamata, sporta un citu brīvā laika pavadīšanas jomu piedāvājumu, un apvienojot tās ar skolas ietvaros esošo potenciālu, iespējams novērst dublēšanos un sadrumstalotību, nevajadzīgu konkurenci un pārprastu sacensību. Projektu piemēri parādīja, ka, piemēram, apvienojot pieaugušo un skolēnu/bērnu pašdarbības kolektīvus (arī mūzikas instrumentus, telpas, tērpus utt.) kopīga pasākuma sagatavošanai, iespējams sasniegt daudz kvalitatīvāku rezultātu un arī piesaistīt plašāku skatītāju auditoriju. Ciešāka sadarbība, t.sk., intelektuālo un fizisko resursu kopīga izmantošana, vēlams arī vispārīzglītojošo un mūzikas un mākslas skolu starpā, veidojot, piemēram, vienaudžu un starppaaudžu mācīšanās programmas.

Lai īstenotu šos uzdevumus, diskusijā Talsos tika izvirzīti vairāki ***būtiski principi skolu lomas stiprināšanai pašvaldības ilgtspējīgas attīstības vajadzībām***, tai skaitā akcentējot, ka

- novada skolām jāsāk piedāvāt daudzveidīgas izglītības programmas un papildus izglītības iespējas jauniešiem, un šīm programmām jānodrošina personības izaugsmi;
- jāpaplašina atbalsts pedagogiem kā cilvēkresursam, kas nodrošina izglītības kvalitāti un var realizēt skolu atvērtību sabiedrības mūžizglītības vajadzībām.

Kā veiksmīgu pieredzi darbības paplašināšanai var nosaukt izglītības centra “Mūza” izveidi Jaunannā, kas tapa ar mērķi radīt labvēlīgu vidi pašu pagasta, Annas un citu Alūksnes novada bērnu un jauniešu personības attīstībai, jauniešu un pieaugušo tālākizglītībai un konkurētspējas uzlabošanai darba tirgū, kā arī apvienot pagasta ļaudis kopējām aktivitātēm. Balstoties uz iedzīvotāju izteiktajam vēlmēm, centrā tika piedāvātas dažādas izglītības programmas, lai apgūtu mazā uzņēmuma vadību, datorzinības (gan iesācējiem, gan dalībniekiem ar priekšzināšanām), svešvalodas – angļu un vācu valodu, praktisko psiholoģiju un garīgo veselību, daiļdarzniecību, kulināriju, lietvedību, izglītos mākslas studijā ar apakšprogrammām keramikā, mākslas studijās skolēniem un pieaugušajiem, mazo rūķu darbnīcā, darbotos mūzikas studijā, apgūstot akustiskās ģitāras, kā arī elektriskās ģitāras – solo un basa ģitāras, taustiņinstrumentu spēli, papildinātu dziedāšanas prasmes, izveidotu vokāli instrumentālo ansambli ar jaukta vecuma dalībniekiem, darbotos sporta studijā.

Jāpārskata arī ***vispārizglītojošas skolas loma nodarbinātības potenciāla sekmēšanā vietējā sabiedrībā***: labāk iepazīstot vietējos iedzīvotājus, viņu situāciju un vajadzības, skola var iegūt būtisku lomu uzņēmējdarbības un nodarbinātības potenciāla sekmēšanā, t.sk., veidojot akadēmiskās izglītības saikni ar praksi, atbalstot un atzīstot profesionālās izglītības un daudzveidīgu prasmju apguves iespējas. Projektu ietvaros skolas piedāvāja apgūt, piemēram, traktora vadīšanas, dzīvokļa remontēšanas, ēdiena un mēbeļu gatavošanas, šūšanas un citas prasmes, kas var gan noderēt personīgajā dzīvē, gan arī kļūt par pamatu algota darba iegūšanai. Semināru un kursu dalībnieki atzina, ka mācības gan saturā, gan formā ziņā atbilda viņu interesēm un vajadzībām. Līdz ar to skolu piedāvātie kursi var sekmīgi konkurēt ar Nodarbinātības valsts aģentūras un komercfirmu piedāvātajām programmām, daudzos gadījumos piedāvājot kvalitatīvāku, klienta vajadzībām atbilstošāku produktu, kas elastīgāk reaģē uz mainīgo vidi un ir lētāks gan klientam, gan pasūtītājam.

Interesants piemērs ir Daugavpils novada Zemgales vidusskolas telpu pielāgošana Demenes pagasta iedzīvotāju sabiedriskajām, kultūrizglītības un sociālajām vajadzībām, kuru ietvaros notika riteņtraktora vadītāju, šoferu, sekretāru un šuvēju kursi. Kā atzina projekta īstenotāji, „*problēma, kuru gribējām risināt, bija „izvilkt no purva” bezdarbniekus, kuri tur jau bijuši jau ilgāku laiku*”, un tas arī samērā sekmīgi izdevies.

Tiesa gan, kā uzskata Talsu novada pedagogi un pašvaldības pārstāvji, jāturpina arī izglītības iestāžu fiziskās vides atjaunošana un pilnveide, kā arī skolu un brīvā laika pavadīšanas centru sadarbība ar novada iedzīvotājiem.

3.3. Atbalsts iekļaujošas, saliedētas, pilsoniski un sociāli aktīvas sabiedrības spēcīnāšanai

Sociālā atbalsta aktualitāti iedzīvotājiem nosaka pašreizējā situācija valstī kopumā, jo īpaši attālākos krīzes skartos novados, kur līdz ar ekonomikas lejupslīdi strauji pieaudzis bezdarba līmenis, daudzi iedzīvotāji zaudējuši iztikas līdzekļus vai piedzīvojuši to krasu samazināšanos un līdz ar to nonākuši grūtībās. Līdz ar maznodrošināto un trūcīgo iedzīvotāju skaita pieaugumu un tajā pašā laikā sarūkošo pašvaldību sociālā budžeta apjomu trūkst līdzekļu, lai radītu jaunus pakalpojumu veidus un palīdzību no pašvaldības saņemtu visi, kam tā nepieciešama. Šajos apstākļos nozīmīga ir esošo resursu racionāla izmantošana un iedzīvotāju savstarpējās palīdzības mobilizēšana.

Piemēram, uz Malienas pamatskolas bāzes izveidotā Malienas bērnu un ģimenes atbalsta centra darbība ir vērsta uz to, lai veicinātu iedzīvotāju pašu aktivitāti un iniciatīvu, savstarpējo atbalstu un palīdzību. Tur iedzīvotāji var izmantot veļas automātu un apmeklēt dušu. Savukārt bērniem sešas dienas nedēļā tiek nodrošināta iespēja nodarboties atpūtas un aktivitāšu telpā „Kabata”; darbdienās tā strādā no pulksten 13.00 līdz 17.00, bet sestdienās – no 10.00 līdz 14.00. Īpaši svarīgi ir tas, ka bērni arī sestdienās var darboties kopā ar pedagogu, tādējādi dodot iespēju vecākiem paveikt sadzīvē nepieciešamos darbus.

Savukārt Kazdangas Profesionālās vidusskolas ēkā izveidotā Kazdangas daudzfunkcionālā izglītības un sociālā atbalsta centra mērķis ir atbalstīt iedzīvotāju izglītības un sociālās vajadzības un aktivizēt Kazdangas un apkārtnes iedzīvotājus, lai veicinātu viņu dzīves un darba apstākļu uzlabošanos, kā arī vispārējās labklājības celšanos. Gada laikā dažādu paaudžu pārstāvji – vairāk nekā 350 Aizputes novada iedzīvotāji – apguva 16 izglītības programmas,

Šāda pieeja būtiski paplašina skolas lomu pilsoniskās līdzdalības veicināšanā, kā arī iepriekš aprakstīto sociālās atstumtības risku prevencijā un novēršanā. Kuldīgas diskusijā *skola tika izvērtēta kā attīstības resurss pašvaldībā*, kas ir centrs:

- dažādiem ģimeņu atbalsta pasākumiem;
- brīvprātīgajam darbam;
- sadarbībai ar uzņēmējiem;
- interešu izglītības un grupu iespējām;
- formālās un neformālās izglītības attīstībai.

Šādā kontekstā *ilgtspējīgas attīstības risinājumi*, kā to apkopojusi diskusijas dalībnieki Kuldīgā, iespējami, pirmkārt, uzlabojot izglītības jomu, piemēram, pašvaldībai pilnveidojot sadarbību ar skolām, vairāk iesaistot pedagogus plānošanā; realizējot pirmsskolas iestādēs labāku IT nodrošinājumu; ieviešot bezmaksas izglītību mākslā, mūzikā, sportā; paplašinot jauniešu interešu centru un nodrošinot speciālistu piesaisti tam; kā arī īstenojot profesionālās izglītības programmas atbilstoši darba tirgus pieprasījumam. Otrkārt, uzmanība pievēršama pasākumiem, kas rosina atgriezties Kuldīgā – ar prakses vietām studentiem Kuldīgas uzņēmumos; jauniešiem interesantu un labi atmaksātu darbavietu izveidi; dienesta dzīvokļu piešķiršanu jaunajiem speciālistiem; kā arī jaunām brīvā laika pavadīšanas iespējām.

Diskusijā Gulbenes novadā tika analizētas *skolas un pašvaldības attiecības un sadarbības iespējas* atzīstot, ka skolas no pašvaldības sagaida skaidri formulētu redzējumu par izglītības politikas īstenošanu pašvaldībā, kā arī interesi par skolas attīstību, savukārt sabiedrība no skolas sagaida atvērtību, lielāku atsaucību sabiedrības vajadzībām un drosmīgus un pārdomātus lēmumus. Tika minēti iespējamie tālākās attīstības scenāriji: (1) pašvaldības līmenī turpināt atbalstīt un uzturēt pustukšas izglītības iestādes vai arī (2) par bāzi ņemot skolu, tajā koncentrēt izglītības, mūžizglītības, kultūras, sporta u.c. jomas, tādējādi konkrētajā pašvaldības administratīvajā teritorijā maksimāli efektīvi izmantojot esošos resursus. Tirzas un Druvienas piemēri pārliecinoši pierāda otrā variantā priekšrocības.

Kā atzīmē Rugāju novada vidusskolas pedagogi, paplašinot savas darbības lauku, „*skolai radās iespēja publiski parādīt savu varēšanu, „apgāzt” dažus iesīkstējušus stereotipus, celt prestižu*” un vairot apkārtējos pārliecību – mēs esam atvērti dialogam, jaunām idejām un radošai darbībai. Arī pedagogu kolektīvā projekts bija stimuls darboties inovatīvāk, atbildīgāk, tālredzīgāk.”

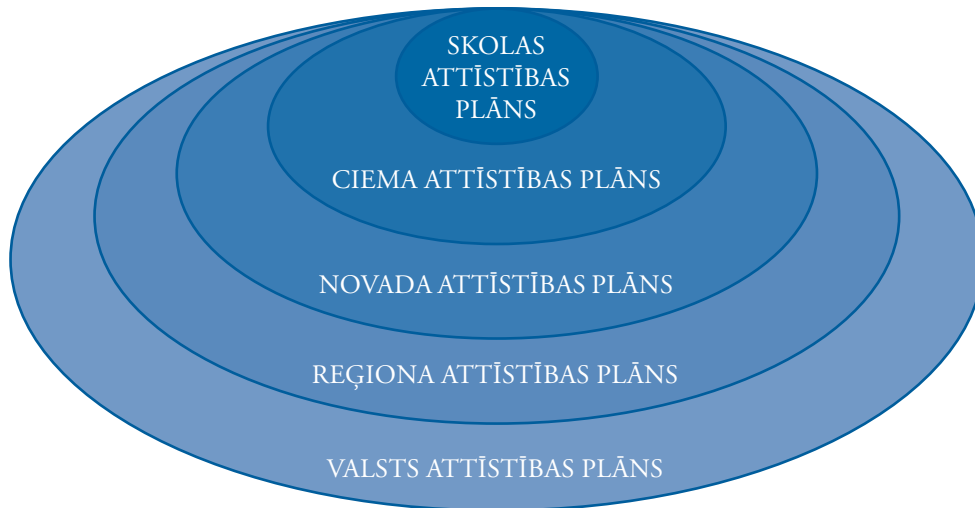

4. Ilgtspējīgas skolas modelis ilgtspējīgā kopienā

4.1. Skolu kā daudzfunkcionālu centru izveides un ilgtspējas nodrošināšanas faktori/indikatori

Daudzfunkcionālo centru jeb kopienas skolu ilgtspēju raksturo nosacījumu un resursu kopums, kas ir nepieciešams centra darbības funkciju pastāvīgam, nepārtrauktam un ilgtermiņa nodrošinājumam atbilstoši vietējās kopienas vajadzībām. Pirmajā iniciatīvas „Pārmaiņu skolas” darbības etapā skolu izstrādātie plāni kalpoja kā ceļu kartes pirmo soļu spēšanā, savas vietas kopienā apzināšanā, savu sabiedroto ieraudzīšanā, savu resursu apjaušanā. Pamatojoties uz iegūto pieredzi, turpmākajiem plāniem jābūt nopietnākiem un profesionālākiem, pirmām kārtām – plānošanā, iesaistot visas tās grupas, kuras jau projekta īstenošanas laikā ir radījušas piederības sajūtu pārmaiņu skolai.

2. *shēma.* Pārmaiņu skolas attīstības plāna ietekme uz vietējo, reģionālo un valsts līmeņa attīstības plānošanu

Avots: krājums „Skola atver durvis”, SFL, 2010

Uzsākot skolas pārveidi par daudzfunkcionālu vietējās sabiedrības centru, *skolai kopā ar pašvaldību vispirms rūpīgi jāizvērtē sabiedrībā identificētās vajadzības* un jānosaka, vai pārmaiņu skola ir gatava uz tām reaģēt un uzņemties atbildību par konstatētās situācijas mērķtiecīgu uzlabošanu. Jābūt arī pietiekami skaidrai apziņai, *kādu identitāti pārmaiņu skola vēlas veidot vietējā sabiedrībā*, piemēram, būt mūžizglītības centrs, izglītības un sociālo pakalpojumu centrs, ģimenes atbalsta centrs, vietējo iniciatīvu attīstības centrs, vietējās attīstības centrs vai, balstoties uz esošajām vajadzībām un pieejamajiem resursiem, sākotnēji izvēlēties kādu no kombinācijām, pakāpeniski paplašinot, nomainot vai dažādojot piedāvājumu. Kā atzina SFL iniciatīvas eksperti, „*pārmaiņu skolas attīstības plāns var kļūt un tam ir jābūt par pirmo šieģelīti vietējās teritorijas vai ciema attīstības plānā*”. Savukārt, ja pārmaiņu skola izjūt atbildību un ir gatava aptvert visas ciema vai tuvākās teritorijas intereses, tad pārmaiņu skolas plānam jākJūst par ciema attīstības plānu, kas ir vietējās kopienas vienošanās par to, kādu cilvēki vēlas redzēt savu teritoriju tuvākā nākotnē un kādā veidā šo mērķi iespējams sasniegt.

BISS veiktajā SFL iniciatīvas ietekmes un ilgtspējas izvērtējuma pētījumā tika izdalīti divi ilgtspējas indikatoru līmeņi: makro līmeņa un mikro līmeņa indikatori. Makro līmeņa indikatori, kas tika apkopoti pētījuma pirmajā posmā, pamatā saistīti ar kopienas sociāli ekonomisko situāciju jeb kontekstu, ko raksturo tādas indikatoru apakšgrupas kā nodarbinātība, demogrāfija, uzņēmējdarbība un infrastruktūra. Savukārt otrā posma galvenais uzdevums bija iegūt informāciju par mikro līmeņa indikatoriem, kas pamatā saistīti ar paša centra funkciju nodrošinājumu jeb nepieciešamajiem finansu, cilvēku, institucionālajiem un materiāli tehniskajiem resursiem. Pēc pētnieku rīcībā esošās informācijas, šie mikro līmeņa indikatori iedalāmi četrās grupās:

- **sociālie indikatori**, t.sk., skolas kā daudzfunkcionāla centra darbības mērķa un funkciju atbilstība vietējās kopienas vajadzībām, jaunu sadarbības partneru iesaistīšana centra funkciju nodrošināšanā, centra īstenoto funkciju ietekme uz centra klientu sociālajām prasmēm un sociālajiem tīkliem;
- **finanšu indikatori**, t.sk., skolas/pašvaldības iespējas nodrošināt funkciju izpildei nepieciešamos materiālos un finanšu resursus – ilgtermiņa ieguldījumi un mainīgās/kārtējās izmaksas, centra darbinieku kompetences nodrošināt nepieciešamos cilvēkresursus – ilgtermiņa ieguldījumi un esošie resursi, centra īstenoto funkciju ietekme uz centra klientu nodarbinātību vai nodarbinātības veicināšanu, dzīves kvalitāti;
- **politiskie indikatori**, t.sk., skolas prasme un aktivitātes centra interešu pārstāvniecībai pašvaldības līmenī, vietējās pašvaldības politiskais atbalsts, projekta īstenotāju un pašvaldības pārstāvju sadarbība centra darbības nodrošināšanai; nacionālā līmeņa normatīvie akti un likumiskais ietvars skolas funkciju dažādošanai;

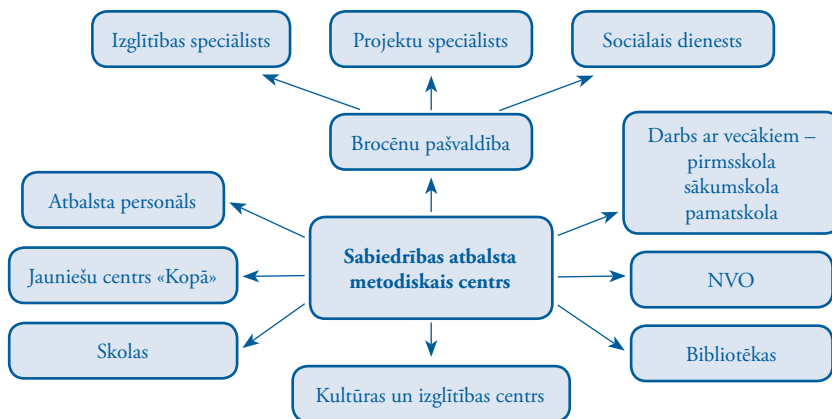

- **institucionālie indikatori**, t.sk., centra darbības programma īsā un vidējā termiņā, centra darbību un resursus koordinējošā funkcija, centra darbinieku, klientu, tai skaitā pašvaldības, apmierinātība ar izvēlēto institucionālo modeli un atbalsts tam.

Būtiski ir saprast, kāda ir daudzfunkcionālā centra vieta un attiecības ar citiem spēlētājiem katrā no pašvaldībām. Viens no SFL iniciatīvas ietvaros izveidotajiem modeļiem ir Brocēnu novadā izveidotais sadarbības tīkls, kura galvenais uzdevums ir kopīgs darbs, komunikācija un jēgpilns jaunapgūto zināšanu un prasmju pielietojums.

Skolas pārveidē par daudzfunkcionālu vietējās sabiedrības centru būtiska ir tieši **pašvaldības nostāja**. Pašvaldību likums nosaka pašvaldību autonomiju un funkcijas, kas tiek deleģētas. Kā intervijā atzina Labklājības ministrijas (LM) pārstāvji, „*valsts var noteikt tikai ietvaru, kādā rīkoties, noteiktas vadlīnijas, tomēr tajā netiek noteikta ne konkrēta piemērošana, ne arī (un tas ir ļoti būtiski) – uzraudzība par īstenošanu. Ir jāizvairās no striktu rekomendāciju došanas, jo tad pašvaldība izvēlas burtiski sekot norādījumiem, nenodarbojoties ar vietējās sabiedrības vajadzību analīzi. Ideālā gadījumā pašvaldībai vajadzētu zināt vietējās sabiedrības vēlnes un tad atbilstoši pieejamiem resursiem rīkoties.*” Līdzīgu viedokli atkārtoti pauduši arī Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvji, akcentējot skolu saistību ar pašvaldību lēmumiem un ievērojamo brīvību ar mācību procesa organizāciju saistītajos jautājumos.

3. shēma. Sabiedrības atbalsta metodiskā centra tīkls

Avots: krājums „Skola atver durvis”, SFL, 2010

Pašvaldību un skolu viedoklis ir samērā vienots par to, kam būtu jāuzņemas skolas jauno funkciju (ārpus formālās izglītības) **koordinējošā funkcija**. Četros no pieciem gadījumiem tā ir skola vai skolas NVO; vienā gadījumā gan skolas, gan pašvaldības pārstāvji ir atzinuši, ka tai ir jābūt novada domei vai kādai tās pārraudzības iestādei. Šis jautājums tika pētīts arī pētījuma pirmajā fāzē. Kopējie rezultāti liecina, ka skolas ir gatavas uzņemties institucionālo atbildību, taču saskata vairākus riskus, kas izriet no pašvaldību nereti neinteresētās attieksmes skolas iniciatīvās vai objektīviem resursu ierobežojumiem.

Izvērtējot lauku reģionu sociālo un ekonomisko situāciju, kā arī izglītības, kultūras, nodarbinātības veicināšanas un sociālo pakalpojumu pieejamību, secināms, ka skolu intervence – projektu ietvaros īstenotās aktivitātes – kopumā ir vērtējama kā atbilstoša vietējo iedzīvotāju vajadzībām. Vienlaikus, īstenojot ideju par skolu kā daudzfunkcionālu vietējās sabiedrības centru, ir nepieciešams pilnveidot **iedzīvotāju vajadzību apzināšanas un identificēšanas instrumentus**. Tas ļautu pēc iespējas mazināt subjektivisma faktora ietekmes risku, kas bija vērojams gadījumos, kad vietējās kopienas vajadzības tika noteiktas, balstoties pamatā uz skolas pedagogu un vecāku viedokļiem. Tā kā skolu darbības un funkciju paplašināšana paredz citu pašvaldības iestāžu funkciju daļēju pārņemšanu, būtiska loma šajā procesā būtu jāuzņemas pašvaldībai kā novada administrējošajai institūcijai.

Nākamais būtiskais uzdevums ir **sinerģiju veidošana resursu efektīvai izmantošanai**. Izvērtējot šobrīd pieejamos cilvēkresursus, materiālos un finanšu resursus, secināms, ka pašlaik pašvaldību rīcībā esošo resursu apmērs un vēl jo vairāk to tradicionālais sadalījuma modelis ir nepietiekams un neatbilstošs, lai garantētu kopienas skolas darbības ilgtspēju. To ietekmē gan administratīvi teritoriālās reformas, gan skolu tīkla optimizācijas politikas rezultāti, gan kopējā sarežģītā ekonomiskā situācija valstī, kas savukārt apgrūtina ilgtermiņa plānošanu ne tikai pašvaldību, bet arī atsevišķu administratīvo teritoriju (pagastu) līmenī. Vislielākās grūtības paplašināto funkciju īstenošanā skolām sagādā darbinieku atalgojuma nodrošināšana, mazāk problemātisks ir telpu jautājums, kā arī atbilstošas kvalifikācijas darbinieku trūkums.

Solis uz šo problēmu risināšanu būtu **izglītības, kultūras, sociālā, nodarbinātības, veselības u.c. stratēģiju un budžetu koordinēšana** gan pašvaldības, gan reģiona un nacionālajā līmenī, kā arī **cilvēkresursu, t.sk., pedagogu kapacitātes efektīva izmantošana un attīstīšana**.

Lai veicinātu sadarbību, kā arī uzkrātās pieredzes izmantošanu, īpaša uzmanība jāpievērš **plašsaziņas līdzekļu, t.sk., sociālo tīklu izmantošanai labās prakses izplatīšanai**.

4. 3. Jaunais skolas modelis

Apskatot iniciatīvas „Pārmaiņu iespēja skolām” ietvaros izveidotos jaunos skolas darbības modeļus, ir svarīgi saprast, ka iniciatīvas mērķis nebija veidot skolas kā jaunas struktūrvienības, tādējādi institucionalizējot šos jaunus modeļus. Kopienas skolas modelis izriet no skolas paplašinātajām funkcijām, kad skola no formālās izglītības iestādes kļūst par institūciju, kas pilda arī neformālās izglītības, mūzikglītības un sociālā atbalsta funkcijas, kas ir saskaņotas ar vietējas sabiedrības vajadzībām. Skolu pārstāvju izpratnē viens no galvenajiem šāda skolas modeļa mērķiem ir **kopienas sociālā spēcināšana**, stiprinot tās locekļu sociālos tīklus un sociālās pašorganizācijas formas, radot jaunu zināšanu un prasmju apguves iespējas un tādējādi attīstot vietējo cilvēkkapitālu.

BISS pētījumā apzinātā prakse rāda, ka lielākajā daļā gadījumu uz projekta bāzes nav izveidota jauna struktūrvienība vai organizācija. Daudzās skolās jau šobrīd pastāv t.s. skolu NVO, kas ir dibinātas skolas atbalsta mērķiem. Līdz ar to skolu cilvēki neredz nepieciešamību jaunas organizācijas dibināšanai, kas ir gluži pamatoti. Jaunas struktūrvienības ir dibinātas to skolu projektu rezultātā, kas sāka īstenot būtiski jaunas funkcijas, piemēram, diennakts aprūpes centra pakalpojumu sniegšanā krīzes situācijā nonākušiem bērniem un ģimenēm. Tāpēc jaunā skolas modeļa – daudzfunkcionālais vietējās kopienas centrs vai kopienas skola – **definējums ir drīzāk funkcionāls, nevis institucionāls**.

Skolas funkciju paplašināšanās notiek arī, skolai pārņemot citu vietējo izglītības vai kultūras iestāžu funkcijas vai arī veidojot ciešu starpinstitutionālu sadarbību, apvienojot pieejamos finanšu un materiālos resursus. Vienā no gadījumiem projekta īstenotāji jaunizveidoto skolas modeli dēvē par sabiedrisko resursu centru, kas tiešā veidā atspoguļo kopienas skolas modeļa ideju par vietu, kur koncentrējušies dažādi kvalitatīvai un aktīvai sabiedrības dzīvei nepieciešamie resursi.

BISS pētījumā kopumā padziļināti analizētie gadījumi ļauj secināt, ka šādas kopienas skolas kā resursu centra modelis ir samērā izplatīts. Paralēli šādam pozitīvajam diskursam pastāv arī kritisks skatījums par to, ka šādā veidā – apvienojot vietējos resursus un paplašinot savas funkcijas – skola rada negatīvu konkurenci citiem sociālo un kultūras pakalpojumu sniedzējiem, sašaurinot viņu darbības lauku un pakalpojumu saņēmēju loku.

Vairākos gadījumos projektu ietvaros pieejamais finansējums ir ieguldīts skolas materiāli tehniskās bāzes pilnveidošanā, ko turpmāk izmanto ne tikai skolas tiešo funkciju nodrošināšanas mērķiem, bet arī, piemēram, kultūras nama vai bibliotēkas rīkoto pasākumu vajadzībām. Tātad aktivitātēm, kas ir vērstas ne tikai uz skolas auditoriju, bet arī uz citām vietējās sabiedrības grupām.

Otrs tipisks piemērs ir projektu laikā labiekārtoto skolas sporta zāļu vai sporta inventāra pieejamība visiem vietējiem iedzīvotājiem. Mazajos pagastos, kuros būtiski samazinājies finansējums kultūras un izglītības iestādēm, skola šobrīd ir vienīgā iestāde, kas turpina darboties, tādējādi atbilstoši savām funkcijām un iespējām kļūstot par pagasta izglītības, kultūras un sporta centru – *„zem viena jumta ir sabiedrisko resursu centrs, bibliotēka, kultūras iestāde, sporta zāle un pamatskola”*. Arī šāda veida skolas funkciju paplašināšanās iekļaujas kopienas skolas modeli.

Kopienas skolas modeli raksturo arī skolas funkciju teritoriālā un attiecīgi arī mērķa grupu paplašināšanās. Kā vēsta projektu īstenotāji, vairākos gadījumos skolas organizētajās aktivitātēs iesaistās ne tikai vietējā pagasta, bet arī blakus pagastu vai pat kaimiņu novadu iedzīvotāji. Atsevišķos gadījumos skola šobrīd cenšas piesaistīt tādas iedzīvotāju grupas (piemēram, jaunus vīriešus), kuras, raugoties no piedāvāto aktivitāšu perspektīvas, projekta laikā netika tieši uzrunātas.

Secinājumi un rekomendācijas

Analizējot iegūto pieredzi, izkristalizējušies vairāki aspekti, kuriem jāpievērš īpaša uzmanība, attīstot ideju par skolu kā daudzfunkcionālu centru vietējās kopienas/pašvaldības ietvaros, tai skaitā:

- Izpratnes veidošana par skolu kā vietējās sabiedrības fizisko un intelektuālo resursu;
- Iespēju radīšana skolai apsaimniekot ne tikai izglītības budžetu, t.i., pārliecinoties, ka paplašinātu funkciju deleģēšana notiek vienlaikus ar iespēju nodrošināšanu apsaimniekot daudzveidīgu finansējumu;
- Cilvēkresursu atalgojuma piešķiršana/nodrošināšana materiāli tehnisko ieguldījumu izmantošanai; šobrīd sastopama situācija, ka labiekārtotie un aprīkoti kabineti un centri nedarbojas pilnu dienu, jo nav līdzekļu darbinieku algošanai;
- Prasību atvieglošana mūžizglītības un interešu izglītības nodarbību vadītājiem, t.sk., bērniem un skolēniem; saglabājot rūpes par bērnu un skolēnu drošību un sniegto pakalpojumu kvalitāti, jārada iespējas izmantot vecāku un citu sabiedrības locekļu potenciālu mūžizglītības un personības attīstības iespēju paplašināšanai, izmantojot vietējos resursus un pilsoniskās līdzdalības formas;
- Funkciju un resursu koordinācijas pilnveidošana un dublēšanās novēršana pašvaldības/kopienas ietvaros;
- Tehnoloģiju attīstības un globalizācijas radīto iespēju izmantošana Latvijas kopienu attīstībai; t.sk., piesaistot jaunās ģimenes, kas izmanto attālinātās nodarbinātības iespējas, popularizējot vietējo kopienu kā ģimenei draudzīgu vidi, kurā pieejama kvalitatīva izglītība un attīstība bērniem no dzimšanas;
- Starpnozaru un starpsektoru saziņas un sadarbības uzlabošana, t.sk., pseidosacensības novēršana, akcentējot, ka visi darbojas kopīgu mērķu sasniegšanai.

Skolai kopā ar pašvaldību veicama virkne uzdevumu, kas neietilpst noteiktas nozares ietvaros, bet lielā mērā nosaka skolas un pašvaldības, dzīvotspējas saglabāšanu un tālāku attīstību. Skolai un lēmumu pieņēmējiem pašvaldības ietvaros jāizprot, ka atbilstoši mūsdienu uzstādījumiem, personības attīstība un izglītības iegūšana sākas no dzimšanas brīža, tāpēc nepieciešams atrast ikvienu bērnu, īpaši tos, kuri varētu būt pakļauti jebkura veida atstumtībai. Pašvaldības un skolas spējā ir izprast ikviena kopienas iedzīvotāja vajadzības un atbildēt uz tām, t.i., atrast cilvēku tur, kur viņš ir, un piedāvāt to, kas nepieciešams. Šajā ziņā būtiski vismaz vietējās sabiedrības līmenī raudzīties uz ģimeni (un kopienu) veselumā, nesaskaldot “mērķauditorijās” un neradot vēl lielāku sociālo spriedzi vai pakalpojumu pārklāšanos un neefektīvu līdzekļu izmantošanu.

Pieņemot lēmumus, uzmanības centrā jābūt bērna/skolēna vajadzībām un interesēm, nodrošinot tiesības uz izglītību un attīstību. Šajā sakarā jāapzinās atšķirība starp skolas vai pirmsskolas izglītības slēgšanu un reorganizāciju, kas var būt gan pozitīvi vērtējams pārvaldes un administrēšanas optimizācijas ceļš, gan apgrūtinājums no pakalpojuma saņēmēju – bērnu un ģimeņu puses.

Balstoties uz Latvijā jau īstenotajiem labās prakses piemēriem skolu pārveidei par daudzfunkcionāliem vietējās sabiedrības centriem, BISS veiktais pētījums, kā arī šī dokumenta sagatavošanai veiktā izpēte atklāj, ka turpmākajā darbā uzmanība pievēršama šādiem aspektiem:

- turpināt veidot un nostiprināt izpratni par skolas darbības paplašināšanas iespējām un tās devumu vietējām kopienām Latvijas reģionos;
- attīstīt cilvēkkapitālu un mērķtiecīgi pilnveidot skolu materiāli tehnisko bāzi, lai tās varētu darboties kā daudzfunkcionāli vietējo kopienu centri;
- pilnveidot un dažādāt vietējās sabiedrības grupu un indivīdu sadarbības prasmes un formas uz vietējo kopienu izglītības, kultūras un sociālajām interesēm un vajadzībām balstītu mērķu sasniegšanai;
- izmantot lauku skolu institucionālos un cilvēku resursus mūžizglītības politikas īstenošanā reģionālā līmenī;
- attīstīt iesaistīto mērķa grupu spējas saskatīt iegūto zināšanu un prasmju tālāko pielietojumu konkrētās darbības jomās;
- nostiprināt un pēc iespējas paplašināt pirmsskolas un skolas vecuma bērnu interešu izglītības un aprūpes pakalpojumu spektru, tā mazinot sociālās atstumtības risku un radot priekšnoteikumus uz zināšanām balstītas sabiedrības veidošanai;
- pilnveidot skolas un pašvaldības sadarbību, īpaši attiecībā uz vietējo pašvaldību (pagastu) attīstības plānošanu un skolas iekļaušanos plašākā pašvaldību attīstības koncepcijā.

Šie ieteikumi tika piedāvāti tālākai apspriešanai Konsultatīvās padomes „Izglītība visiem” ietvaros, kur raisīja aktīvu diskusiju un atziņu, ka nepieciešams atrast specifiskus kavējošus faktorus, kuru novēršanai nepieciešamas izmaiņas likumdošanā un normatīvajos aktos.

Tiek sagaidīts, ka uzkrātā pieredze un arī šis materiāls tiks izmatots tālākām diskusijām novados un nacionālā mērogā, kopā sanākot valsts institūcijām, pašvaldībām, skolu vadītājiem un pedagogiem, un citiem partneriem.

Noslēgums

Kā savulaik rakstījis sociālais teorētiķis Roberto Angers, *“sabiedrisko pakalpojumu nodrošināšanai jābūt inovatīvai kolektīvai darbībai, kas virza tālāk pašu pakalpojumu kvalitatīvu nodrošināšanu.. Tas var notikt tikai no apakšas caur organizāciju, kas veic šādu kolektīvu eksperimentālu darbību.”*

Skolu pārveide par daudzfunkcionāliem vietējās sabiedrības centriem, kas notiktu nacionāla līmeņa politikas ietvaros un vienlaicīgi atspoguļotu katras pašvaldības spēju un vēlmi elastīgi reaģēt uz konkrētas vietas specifiku un vajadzībām, būtu kvalitatīvi jauns solis, reaģējot uz pašreizējo situāciju valstī, kā arī nozīmīgs ieguldījums, nodrošinot izvirzīto mūžizglītības principa ieviešanas koordinācijas uzdevumu.

Šī uzdevuma veikšanai nepieciešams valstiskā līmenī radīt iespējas problēmu risināšanai horizontālā līmenī, pārvarot nozaru un sektoru radītās barjeras un sadrumstalotību. Būtiski ir nostiprināt izglītības iestāžu vadītāju tiesības pieņemt vietējās sabiedrības vajadzībām atbilstošus lēmumus par skolas darbības veidu dažādošanu, finanšu piesaisti un izlietošanu, kā arī veicināt skolas komandas sadarbību ar pašvaldību un citām vietējās sabiedrības grupām. Kā atzīmēja Latvijas Pašvaldību savienības speciāliste, šādos apstākļos tieši skolu direktori varētu kļūt par pārmaiņu aģentiem, kas meklētu un ieviestu konstruktīvus ceļus uz sabiedrības vajadzību apmierināšanu vērstai skolas saglabāšanai un tālākajai attīstībai.

Konsultatīvās padomes „Izglītība visiem” mērķis ir veicināt ministriju un citu valsts pārvaldes iestāžu, pašvaldību, privātā sektora, sabiedrisko un starptautisko organizāciju sadarbību un saskaņotu rīcību, lai sekmētu mūžizglītības attīstību Latvijā un izglītības pieejamību visiem iedzīvotājiem neatkarīgi no vecuma, dzīvesvietas, dzimuma, etniskās piederības un ienākumu līmeņa, kā arī mazaizsargāto un sociāli atstumto iedzīvotāju integrāciju sabiedrībā, piedāvājot daudzveidīgas mācīšanās iespējas, paplašinātu mijiedarbību starp formālo un neformālo izglītību, nodrošinot iedzīvotājiem mūžizglītības iespējas, sekmētu viņu iekļaušanos sabiedrībā un konkurētspēju darba tirgū, un iedzīvotāju pamatprasmju attīstību un spēju tās izmantot atbilstoši indivīda un sabiedrības vajadzībām. Tieši tādēļ Konsultatīvās padomes ieinteresētība un atbalsts skolu funkciju pārskatīšanai un sakārtošanai, atbilstoši mūsdienu prasībām un vajadzībām, sekmējot to sniegumu sabiedrības ilgtspējīgas attīstības veicināšanā, višķ cerības, ka dažādās nozares atradīs kopīgu valodu, un ieguvēji būs visi, jo, atbalstot Latvijas mazo skolu saglabāšanu un attīstīšanu atbilstoši 21. gadsimta prasībām un iespējām, tiks sekmēts savlaicīgs un praktiski nozīmīgs ieguldījums katra indivīda un valsts attīstībā.

Aizvadītie divi gadi bijis aktīvs laiks jaunu risinājumu meklēšanai un modeļu veidošanai, sarunu risināšanai un partnerību attīstīšanai. 2010. gada nogalē notikušajā konferencē „Skola Latvijā. Izaicinājums? Iespēja!” pirmo reizi plašākas sabiedrības vērtējumam tika nodota Latvijas skolās uzkrātā pieredze, cerot, ka tā tiks pamanīta, attīstīta un likta lietā valsts mērogā. 2011. gada valdības deklarācijā iekļauta apņemšanās izveidot „*starpnozaru programmu mazo skolu saglabāšanai, tām kļūstot par kopienu daudzfunkcionāliem centriem*”. To īstenojot, Latvijas lauki var kļūt par pievilcīgu dzīves un darbības vietu ikvienam, ilustrējot gudras, ilgtspējīgas un integrējošas izaugsmes piemēru vietējā un nacionālā līmenī.

Izmantotā literatūra

Bertram, T., Crabston, A., Formosinho, J., Frangos, C., Gammage, P., Hebenstreit-Muller, S., Krassa, P., Pascal, C., Rabbe-Kleberg, U., Tauler, C., & Whalley, M. *International integration project: A cross national study of integrated early childhood education and care centers in five countries*. London: British Council and Department for Education and Skills, 2003.

Community Schools. Partnerships for Excellence. Coalition for Community Schools. www.communityschools.org

Conceptual evolution and policy developments in lifelong learning. Edited by Jin Yang and Raúl Valdés-Cotera. UNESCO Institute for lifelong learning, 2011.

Deklarācija par Valda Dombrovska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību. 2011. <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/darbibu-reglamentejosie-dokumenti/valdibasdek/>

Education for sustainable development. An expert review of processes and learning. UNESCO 2011. <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001914/191442e.pdf>

Grīviņš, M. Maza, maza, bet ražena. *Izglītība un Kultūra*. 2011. gada 28. jūlijs. http://www.politika.lv/temas/izglitiba_un_nodarbinatiba/Maza_maza_bet_razena/

Integrated Early Years Provision in Australia. A Research Project for the Professional Support Coordinators Alliance (PSCA).

Latvija 2030. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. 2010.

Mūžizglītība Latvijā. Informatīvais ziņojums. Mūžizglītības politikas pamatnostādņu 2007.–2013. gadam īstenošanas gaita 2009. un 2010. gadā. 2011.

Mūžizglītības politikas pamatnostādnes 2007–2013. http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Izglitiba/Muzizglitiba/Pamatnostadnes.pdf

Pētījums: Sorosa fonda – Latvija iniciatīvas „Pārmaiņu iespēja skolām” ietekmes novērtējums. Baltijas Sociālo zinātņu institūts, 2010. http://www.sfl.lv/upload_file/2011%20gads/Parmainu_skolas_ietekmes_novertejums.pdf

Programma Mūžizglītības politikas pamatnostādņu 2007.– 2013. gadam ieviešanai 2008.–2013.gadam.

http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Izglitiba/Muzizglitiba/ProgrammaLV.pdf

Pūķis, M. *Pašu valdība. Latvijas pašvaldību pieredze, idejas un nākotnes redzējums.* LPS, 2010.

Skola atver durvis. Sorosa fonda – Latvija iniciatīvas “Pārmaiņu iespēja skolām” projektu pieredzes krājums. SFL, 2010.

Upenieks, A., Malzubris, G., Austers, I. *Pašvaldību izglītības politika: atšķirīgi viedokļi par vienām un tām pašām problēmām.* Projekta atskaite. Providus, 2004. politika.lv/index.php?f=494

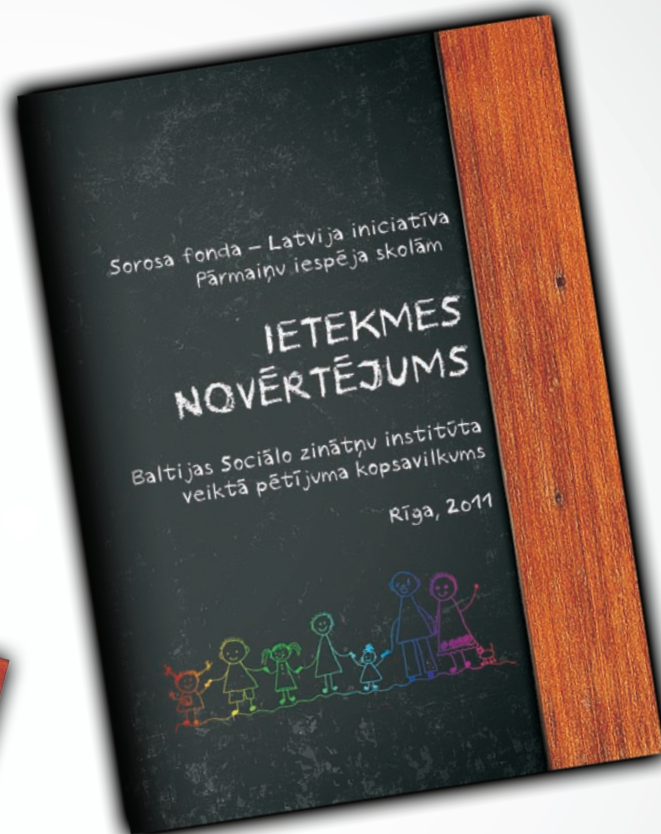
Zirne, S. Kur ta' citur es viņu palaistu? *Izglītība un Kultūra.* 2011. gada 22. septembris; www.politika.lv

Belém Framework for Action, the final document of the Sixth International Conference on Adult Education (CONFINTEA VI), UNESCO 2009. <http://www.unesco.org/en/confinteavi/belem-framework-for-action/>

Tomorrow Today, published by Tudor Rose on behalf of UNESCO, 2010

Whalley, M. Developing support to parents through early childhood services. Presentation in Eurofound Workshop, Brussels, 2009.

Informācija par iniciatīvas "Pārmaiņu iespēja skolām" īstenošanu un tās ietekmes izvērtējums atrodams šādās publikācijās:

Sorosa fonda – Latvija iniciatīvas „Pārmaiņu iespēja skolām” ietvaros 2009.–2010. gadā vairāk kā 50 Latvijas skolas meklēja un atrada inovatīvus risinājumus, kā kļūt par daudzfunkcionāliem vietējās sabiedrības centriem. Uz skolu bāzes notika daudzveidīgas darbības, kas atspoguļoja vietējo iedzīvotāju vajadzības, intereses un attīstības resursus. Jaunie kopienu centri piedāvāja:

- attīstošas nodarbības pirmsskolas vecuma bērniem;
- datorprasmju, svešvalodu un citus tālākizglītības un personības pilnveides kursus dažādu vecumu cilvēkiem, balstoties uz iedzīvotāju vajadzībām un iedzīvinot mūžizglītības principus;
- iespēju sportot, dziedāt, muzicēt, gleznot un dejot bērniem un pieaugušajiem, atgādinot, ka kopā būšana un mācīšanās vairo prieku un pašapziņu;
- senu amatu apgūšanu un aktuālu nodarbinātības prasmju pilnveidošanu indivīda un kopienas labklājības vairošanai;
- savas apkaimes vēstures un kultūras iepazīšanu sakņu un piederības sajūtas spēcīnāšanai;
- interešu izglītības pasākumus, brīvā laika nodarbības un vasaras nometnes skolēniem;
- sociālo atbalstu un palīdzību praktisku sadzīvīsku jautājumu risināšanai.

Iniciatīvu finansēja Atvērtās sabiedrības fondu Ārkārtas palīdzības fonds; tā tika īstenota sadarbībā ar LR Izglītības un Zinātnes ministriju, UNESCO LNK, Latvijas Pašvaldību savienību, Latvijas Lauku forumu, kā arī ar iesaistīto pašvaldību aktīvu atbalstu.

Iniciatīva kā pozitīvs piemērs tika atzīmēta IZM Latvijas „Izglītības Inovāciju balvas 2011” konkursā, savukārt viena no pārmaiņu skolām – Druvieņas pamatskola – ieguva vienu no divām galvenajām konkursa balvām.

Vairāk informācijas par iniciatīvu un 53 īstenotajiem projektiem www.parmainuskolas.lv

Sorosa fonds – Latvija

Alberta iela 13, Rīga, LV-1010, Latvija

Tālr.: (+371)67039241

E-pasts: sfl@sfl.lv

www.sfl.lv